

יחזקיהו וסיעתו כתבו את ישעיהו¹ בירור תקופת הנבואות הראשונות בספר ישעיהו

פתיחה

חזון ישעיהו בן אמוץ אשר חזה על יהודה וירושלים, בימי עוזיהו יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה (ישעיהו א, א').

ספר ישעיהו פותח בתיחום הזמן אליו הופנו נבואותיו. לכל אחד מארבעת מלכים אלה היו דברים חיוביים ודברים שליליים (מי פחות ומי יותר), אולם ברור שכל אחד מהם פעל לפי הבנתו את המציאות, לפי דברים שהתרחשו בשטח ולפי השקפת עולמו.

תפקידנו כלומדים הוא לבחון בכל נבואה שנלמדת לאיזו תקופה היא מופנית. וכן, לבחון האם מה שמסופר לנו בספרי מלכים ודברי הימים תואם את דברי הנבואה עצמה. אם לא כך, מהי המשמעות הדבר? האם זה אומר שלא הבנו כראוי את הנאמר בספרי מלכים ודברי הימים, או אולי הנבואה מגלה לנו דברים חדשים למרות ההבנה הפשוטה של המציאות?

פרק ו בישעיהו עוסק בימי עוזיהו: "בשנת מות המלך עוזיהו ואראה...". בפרקים א-ה, לא מצוין שום זמן ספציפי. על כן, יש צורך בבירור לאיזו תקופה שייכות הנבואות שנאמרות לפני פרק ו?² כדי לנסות לענות על שאלה זו, נסכם את המסופר במלכים ודברי הימים על מלכותם של עוזיהו, יותם, אחז ויחזקיהו. בעזרת זאת ננסה לבחון כל נבואה לאור התקופה אליה היא שייכת.

מלכות עוזיהו

מלכות עוזיהו מסופרת במלכים ב, יד, כא-כב, טו, א-ז; וכן בדברי הימים ב כו. בספר מלכים מסופר שעם יהודה, הכוונה כנראה לגדולי אנשי יהודה,³ המליכו את עוזיהו. עוזיהו הומלך בגיל מאוד צעיר, 16, עוד בימי אביו אמציה,⁴ ומשך תקופת מלכותו, 52 שנה, הייתה מהארוכות שידעה ממלכת יהודה.⁵

1. בבא בתרא יד, ב. התוספות בד"ה 'חזקיהו וסיעתו', מעירים: "לפי שחזקיה גרס להם לעסוק בתורה נקרא הדבר על שמו אבל הוא לא כתבו שהרי מת קודם לישעיה דמנשה בן בתו הרג לישעיה".

2. נבואה ראשונה: תוכחה של הנביא על קלקול המידות ועל שחיתויות שיש בממשל ובמשפט (א, ב'-ל"א); נבואה שנייה: נבואת על רוממות הא-ל לעומת שפלותו של האדם (ב, א'-כ"ב), תוכחה למנהיגים (ג, א'-ט"ו), תוכחה לנשים (ג, ט"ז-ד, א') נבואה על קדושתה של ירושלים (ד, ב'-ו'); נבואה שלישית: שירת הכרם והתוכחות התלויות בה (ה, א'-ל'). החלוקה על פי עמוס חכם, דעת מקרא.

3. אנו מכירים שעם הארץ המליך גם את יואש (מ"ב יא, פס' י"א ו-כ'), וכן ביאשיהו (מ"ב כא, כ"ד), וכן ביהואחז (מ"ב כג, ל').

4. לאחר נצחונו של אמציה על אדום, היה לו רצון לשוב ולאחד את הממלכה תחת שלטון יהודה, ואמציה יוזם מלחמה נגד ישראל. מלחמה שהייתה התגרות שחצנית של אמציה מול יואש מלך ישראל. אנו רואים בבירור שיואש מנסה להימנע ממלחמה זו, אך ללא

לעוזיהו היה שיתוף פעולה פורה עם ירבעם מלך ישראל, מה שהביא לשגשוג המצב המדיני-פוליטי והכלכלי של עמ"י. הוא הצליח להשיב את העיר אילת ליהודה מהאדומים ובנה אותה. אילת הייתה עיר חשובה מאד - עיר נמל, בכך הוא הצליח לחדש את הסחר הבינלאומי, כפי ששלמה עשה בימיו.⁶ בכיבוש זה הוא ממשיך ומשלים את כיבושי אביו אמציהו, ומהלך כזה גורם להרחבת שטח הממלכה בצורה משמעותית - מלבוא חמת ועד לבוא מצרים ומפלשת עד ככר הירדן.⁷ עוזיהו הוא בין המלכים שעשו את הישר בעיני ה'.⁸ מסופר גם במלכים שעוזיהו נצטרע; מפשטי המקראות בספר לא ברור מה הסיבה לצרעתו, ואת פרט זה אנו נשלים בדברי הימים.

בימי מלכותו הפך עוזיהו את יהודה לאחת המעצמות החזקות והגדולות באזור.⁹ בדברי הימים מסופר שעוזיהו היה דורש א-להים, ובימי דרישתו את הא-להים הוא הצליח במעשיו (פס' ה'). הייתה לו שליטה גם בעמים הסובבים - העמונים הביאו לו מנחה, ושמו הגיע עד מצרים (ח'). צבאו היה צבא חזק ורב ("א-י"ד) שהיה מצוי בידו נשק מתקדם (ט"ו). "ויצא שמו למרחוק כי הפליא להעזר, עד כי חזק" (ט"ו).

אבל, כאשר עוזיהו הגיע לגדולה הוא לא הצליח לשמור את דבר ה' בצורה הראויה, והכתוב בדברי הימים אומר על עוזיהו "וכחזקתו גבה ליבו עד להשחית וימעל בה' א-להיו, ויבוא אל היכל ה' להקטיר על מזבח הקטורת" (ט"ז). ככל הנראה, עוזיהו ביקש גם לכהן ככהן גדול בנוסף לזה שהוא היה מלך. בחז"ל ישנה התלבטות מהי הסיבה לבקשה זו של עוזיהו, יש כאלה דורשים זאת לגנאי וכאלה שדורשים זאת לשבח.¹⁰ בין כך ובין כך, עובדתית אנו יודעים שזה נחשב לו למעל, וזו גם הסיבה שהוא נצטרע. כאשר עוזיהו שם לב שהוא נצטרע, הוא "נדחף לצאת", ואפשר לדרוש זאת לזכותו.

מלכות יותם

על מלכות יותם מסופר במלכים ב טו, ל"ב-ל"ח, ובדברי הימים כז. דלים הנתונים על ימי יותם, אבל ממה שמסופר עליו ניתן ללמוד כי הוא המלך היחיד שאין עליו כלל ביקורת מפורשת בנביא.¹¹ יותם ממשיך בדרכי אביו בבניית יהודה ופיתוחה (לד, ובדברי הימים פס' ד'-ה'), ובדברי הימים מודגש שהוא היה כמו אביו. ליתר דיוק כמעט כמו אביו - זאת מכיוון שיותם, בניגוד לעוזיהו, לא מעד ונכנס אל היכל ה'. גם את כיבושי אביו המשיך יותם בהצלחה יתרה.

הועיל. אמציה שהתדרדר רוחנית, מבחינה ממלכתית ואף אישית, הפסיד במלחמה זו. הוא נפל בשבי, גלה מעירו עד יום מותו, וחזרת ירושלים נהרסה. כל זה, ככל הנראה, מתרחש כאשר בנו עוזיהו היה בן 16 וזו הסיבה שהוא הומלך בגיל צעיר. ניתן להבין שהמלכת עוזיהו בגיל כל כך צעיר מראה את הפוטנציאל שאנשים ראו בו כמחליף ראוי לאביו.

5. מנשה היה במלוכה 55 שנה, והוא זה שהיה במלכות תקופה ארוכה בין כל מלכי יהודה וישראל.

6. "ואני עשה המלך שלמה בעציון-גבר אשר את-אלות, על-שפת ים-סוף-בארץ אדום" (מלכים א ט, כ"ו)

7. מלכים ב יד, כ"ב ו-כ"ה; דברי הימים כו ו-ח'.

8. בפסוק ד' נאמר "רק הבמות לא סרו, עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות", אך אין לראות בפסוק זה ביקורת ספציפית על עוזיהו, מכיוון שזהו פזמון שחוזר מספר פעמים בספר מלכים (מלכים א טו י"ד, כ"ב ו-מ"ד; מלכים ב יב ד', י"ד ד', ט"ו ד, ל"ה) והוא לא מכוון על מלך ספציפי. לדעתי, דווקא יש לראות פזמון זה כנקודת ביקורת מסוימת, אבל, כמו שאנו רואים, הדבר לא מפריע לנביא לומר שעוזיהו היה מלך טוב.

9. בדומה למה שירבעם עשה בישראל, שכאמור מלך במקביל לעוזיהו.

10. רש"י ע"פ תנחומא.

11. עיין רש"י בדברי הימים כז, ב. הספורנו אומר שקיימת ביקורת על יותם על כך שהוא לא הסיר את הבמות (פס' כ"ה), אבל כבר הערנו לעיל (הערה 7) שזוהי ביקורת כללית ולא ספציפית.

בפס' ל"ז במלכים נאמר: "בימים ההם החל ה' להשליח ביהודה רציין מלך ארם ואת פקח בן רמליהו". במפרשים ישנה התלבטות האם הביטוי 'בימים ההם' מתכוון לסוף ימיו של יותם או רק לתקופה שאחר מותו¹², ולהתלבטות זו תהיה נפקא מינה בהמשך.

מלכות אחז

על מלכותו של אחז מסופר במלכים ב פרק טז, ובדברי הימים ב פרק כח. הגמרא בסנהדרין אומרת על אחז "שמוטל בין שני צדיקים, בין יותם לחזקיהו"¹³, ואפשר לומר שדברי חז"ל אלו באים להדגיש שאחז היה אחד מן המלכים הגרועים ביותר בממלכת יהודה, ואולי אף הגרוע שבהם. אחז עבד עבודה זרה (ג'ד-), ודאג להפיץ אותה בכל ישראל (דה"ב כח, כ"ה).

אחז העריך שאשור הופכת להיות מעצמת על, ולכן כדאי לו "להיצמד" אליה. במעשה זה לא רק שהסתבך עם מלך ארם ומלך ישראל, אלא אפילו לא הסכים להקשיב לישעיהו הנביא. הוא פקפק בנבואה שאמרה לאחז שלא להסתמך על מעצמה זרה, ואינן לו מה לפחד מ"שני זנבות האודים העשנים" (מלכי ארם וישראל), כדברי ישעיהו. אשור שהפכה למעצמת על, הכתה את מלך ארם ואת מלך ישראל, אבל כל זה לא היה לעזרת אחז.

בימיו של אחז, מלכות יהודה הגיעה לשפל גדול מאד. מבחינה בטחונית יהודה הותקפה מכל עבר - ארם ממזרח, פלשתים ממערב, אדום מדרום וישראל מצפון. ההישג של עוזיהו שכבש את אילת, נעלם בימי אחז, והאדומים, בסיוע ארמים, החזירו לעצמם את אילת.

מבחינה רוחנית, ההשתעבדות לאשור גרמה דרדור משמעותי: אחז הקים מזבח אשורי בסמוך למזבח הנחושת ומעביר את עבודת הקרבנות אל המזבח הזר. הוא הוריד את הכיורים והים מן המכונות והבקר, ומניח אותם על מרצפת-אבנים. בנוסף לכך, ולא פחות חמור, הוא הסיר את מוסך השבת (מלכים יז, י"ח).

מלכות חזקיהו

על מלכותו של חזקיהו מסופר במלכים ב, בפרקים יח-כא, ובדברי הימים ב, כט-לב. תחילת מלכות חזקיהו מתוארת במהפך גדול שמבצע חזקיהו לאחר מלכות קלוקלת של אביו. הוא המלך היחיד שמסופר עליו שהסיר את הבמות¹⁴, שיבר את המצבות, כיתת את נחש הנחושת שנשמר עוד מימי משה (!)¹⁵, ובטח בא-להי ישראל ולא סר מאחריו. חזקיהו מרד במלך אשור לאחר שאביו אחז היה בקשרים אסורים איתו. לאחר שאחז גרר את מלכות יהודה לשפל, חזקיהו חזר לנצח ולכבוש.

בשנה השישית למלכותו של חזקיהו התרחש חורבן שומרון ע"י שלמנאסר מלך אשור, ובשנה הארבע עשרה עלה סנחריב מלך אשור על יהודה והחל במצור עליה. ניתן להעריך שזהו הגורם שהוביל את חזקיהו לנצל את חורבן שומרון ולמרוד במלך אשור. מרד זה לא החזיק עד סוף ימיו, ואשור חזרה להילחם בחזקיהו. חזקיהו הרגיש, כנראה, שהברירה היחידה 'להיפטר' מאשור היא באמצעות מתן דברים יקרים וחשובים לסנחריב. וזה אכן מה שהוא עושה: "בעת ההיא קצץ חזקיהו את דלתות היכל ה' ואת האומנות אשר ציפה חזקיהו מלך יהודה ויתנם למלך אשור" (ט"ז). שני דברים אנו יכולים ללמוד

12. יהודה קיל בדעת מקרא מנסה ליישב את שתי השיטות האלו, ולפיו: "בסוף ימיו של יותם פתחו רציין מלך ארם ופקח בן רמליהו בפעולות איבה נגד יהודה ובימי אחז עלו על ירושלים וצרו עליה".

13. סנהדרין קד, א

14. ראו הערה 6.

15. ככל הנראה עד ימי העבודה הזרה (יש כאלה משערים שמדובר עד ימי אחז), שימש נחש הנחושת כזיכרון לנס שנעשה (במדבר כא, ח'-ט'). ידועים דברי חז"ל: "וכי נחש ממית או נחש מחיה? אלא בזמן שישראל מסתכלים כלפי מעלה, ומשעבדים את ליבם לאביהם שבשמים - היו מתרפאים, ואם לאו - היו נימוקים" (משנה ראש השנה ג, ח).

מפסוק זה: בראש ובראשונה שבתחילת מלכותו חזקיהו לא רק עסק בטיהור המקדש מטומאתו, אלא גם בשיפוצו. הדבר השני, שכנראה מצבו של חזקיהו היה דחוק עד-כדי-כך שהוא היה צריך לקצץ את דלתות ה' ולתת אותן למלך אשור. את קיצוץ הדלתות הגדירו חז"ל במשנה בפסחים¹⁶ כאחד משלושת הדברים שחכמים לא הודו לחזקיהו.

לאחר מכן, מובא נאֹמוּ הקשה של רבשקה, בו הוא משפיל את העם היהודי ומזלזל בקב"ה. התגובה של חזקיהו לנאום היא קריעת בגדיו, תפילה לקב"ה ושליחת שליחים לישעיהו שיתפלל לקב"ה (תגובה הפוכה לחלוטין מתגובת אביו). ישעיהו אומר לחזקיהו שאין לו מה לפחד מאשור, ויתרחש נס שיציל אותו מעול אשור. חשוב להדגיש שגם בישעיהו וגם במלכים מודגש שיהודה ניצלים מאשור לא בזכות צדקתם ויושר לבבם, אלא בגלל רשעת אשור ולמען דוד¹⁷, וכן אנו רואים בתפילתו של חזקיהו שהוא מתפלל למען שמו של הקב"ה, ולא משום שלעם יש זכות: "ועתה ה' א-להינו הושיענו נא מידו, וידעו כל ממלכות הארץ כי אתה ה' א-להים לבדך" (י"ט). בפרק כ מסופר שחזקיהו חלה, אולם מהפסוקים בספר מלכים לא ברורה הסיבה.

לקראת סוף ימי מלכות חזקיהו הגיעו שליחים של מלך בבל לארמונו. חזקיהו נתן לשליחיו של ברודאך בן בלאדן להיכנס ולהסתכל בכל אשר בביתו. על מעשה זה הוא ננוף קשות ע"י ישעיהו, ושוב לא ברור מפשט הפסוקים מה היה לא תקין במעשיו אלה של חזקיהו. ניתן להעריך שלחזקיהו היו קשרים פוליטיים עם המצרים, כמו שאומר רבשקה בנאֹמוּ: "עתה הנה בטחת לך על משענת הקנה הרצוץ הזה על מצרים אשר יסמך איש עליו ובא בכפו ונקבה, כן פרעה מלך מצרים לכל הבוטחים עליו"¹⁸, וכנראה ביקור זה של המצרים ממשיך את הקשר וההישענות בין המצרים ליהודה. אנו מכירים שכל פעם שמלך מישראל או מיהודה נשען על ממלכה זרה, התוצאות היו בדרך כלל הרסניות - הן בתחום הרוחני והן בתחום הצבאי¹⁹, ואולי על כך מוכיח הנביא את חזקיהו.

אבל חזקיהו בתפילתו מצליח לדחות את קיצו.

בדברי הימים נאמר שחזקיהו חלה בגלל גובה ליבו (לב, כ"ה), והקץ נדחה בגלל החזרה שלו ושל ירושלים בתשובה: "ויכנע יחזקיהו בגובה ליבו הוא ויושבי ירושלים, ולא בא עליהם קצף בימי חזקיהו".

חזקיהו מקיים את חג הפסח, והכתוב מעיד: "ותהי השמחה גדולה בירושלים, כי מימי שלמה בן דוד מלך ישראל לא כזאת בירושלים" (ל, כ"ו). על פי פסוק זה ניתן לומר שעמ"י לא קיים את חג הפסח בצורה ראויה כבר הרבה זמן, וחזקיהו הצליח להחזיר עטרה ליושנה. עוד נקודה שראויה לציון, שבפסח הזה השתתפו גם אנשים שלא היו מיהודה, וכנראה זה מצביע על כך שחזקיהו הצליח למלוך גם על חלק מאנשי ישראל²⁰ (ממי שנשאר) לאחר גלות שומרון.

16. סוף פרק ד.

17. מלכים א יט, לא ו-לד; ישעיהו מח יא. וכך גם משה אמר לישראל "לא בצדקתך וכיושר לבבך אתה בא לרשת את ארצם כי ברשעת הגויים האלה ה' א-להיך מורישים מפניך ולמען הקים את הדבר אשר נשבע לאבותיך" (דברים ט, ה').

18. מלכים ב יח, כא.

19. לדוגמה, בימיו של אחז, ארם ויהודה חברו יחדיו להילחם בממלכות יהודה. אחז, במקום להישען על ישועת הקב"ה, כמו שישעיהו מציע לו בפרק ז, מעדיף להישען על אשור ולבקש מהם שיושיע אותו. אשור נענים אמנם, אבל בקשה זו של אחז עלתה לו ביוקר בכך שהוא היה צריך לשלם הון רב לאשור כדי שיבואו לעזור לו. ממלכת יהודה אמנם נושעה ממלכות אפרים ומארם, אבל זה לא חיזק את הממלכה, אלא להיפך: רק הביא להתמוטטות של ממלכת יהודה, וגרם לה לשפל גדול. מה עוד, שבתחום הרוחני אחז מקים בבית ה' את המזבח שהוא רואה בדמשק ואתו הוא מתחיל לעבוד, כאשר את מזבח ה' הוא הופך למשני.

20. ראוי לציין שהיו גם אנשים מאנשי ישראל שלא קיבלו את מלכותו של חזקיהו (ל, י').

עמים כיבדו אותו (לב, כ"ג), וממלכת יהודה הצליחה להגיע לעושר מאוד גדול ורב (לב, כ"ז-כ"ט). צבא יהודה היה מספיק חזק בכדי שיצליח להתמודד עם בעיות בטחוניות מבחון, המרידה באשור²¹, וכיבושים נוספים שהיו בתחום ממלכה (כמו שנאמר במלכים).

בנוסף לכל הדברים האלה, חזקיהו הוא אחד מתוך מספר מצומצם של אנשים שזכה לכך שבימיו נעשו לו נסים גלויים, הן בתחום הממלכה והן בתחום האישי. בתחום הממלכה - מלאך ה' הרג את צבא אשור, ובתחום האישי - חזקיהו נרפא ממחלתו וגם ניתן לו האות עם המעלות²².

אבל כמו שאמרנו לעיל, חזקיהו נכשל בחטא הגאווה ובגובה לבבו, וידועים הפסוקים בדברים על כך שמלך צריך להיזהר מ"רום לבבו מאחיו".

נסכם את דברי חזקיהו בפסוק ממלכים שמעיד עליו: "ואחריו לא היה כמוהו בכל מלכי יהודה ואשר היו לפניו" (יח, ו').²³ אם כן, אנו יכולים להניח שחזקיהו היה אחד מהמלכים הטובים ביותר שקמו לעם ישראל ולמלכות יהודה בכלל.

אם כן, לאחר שהבאנו סקירה על מלכותם של המלכים שעליהם ניבא ישעיהו, נצטרך לבחון כל נבואה ונבואה לאיזו תקופה היא שייכת. ישנם שתי דרכים מרכזיות לעשות זאת. האחת היא ללכת לפי הטענה שספר ישעיהו מסודר בסדר כרונולוגי²⁴. דרך שנייה היא לעיין בתוכן המסופר בספר מלכים ובדברי הימים ולהתאים, על דרך החיוב או על דרך השלילה, את המסופר על פי עיקרי הדברים של הנבואה, ולחילופין - לעיין בתוכן של הנבואות ולדקדק בדברי ישעיהו אם מצויים רמזים לתקופה מסוימת, וכך לנסות להתאים אותן לכל תקופה ותקופה.

נבואה ראשונה:

תוכחת הנביא על קלקול המידות ושחיתות בממשל ובמשפט (א, ב'-ל"א)

הנבואה הראשונה מתחלקת לשלושה חלקים²⁵. החלק הראשון א-ט עוסק בכך שעמ"י עזב את ה':

שמעו שמים והאזיני ארץ כי ה' דבר, בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי. ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו, ישראל לא ידע עמי לא התבונן. הוי גוי חטא עם כבד עון זרע מרעים בנים משחיתים, עזבו את-ה' נאצו את-קדוש ישראל נזרו

21. להערכת, חזקיהו ניצל את חורבן שומרון ע"י אשור (שהתרחש בשנה השישית למלכותו) כדי למרוד בהם.

22. מלכים ב כ"א

23. גם בדברי חז"ל נאמרו על חזקיהו דברים חיוביים שלא נאמרו על אף אחד אחר. "ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וסנחריב גוג ומגוג" (סנהדרין צד, א). "שקר החן' - זה דורו של משה, 'והבל היופי' - זה דורו של יהושע, 'יראת ה' היא תהלה' - זה דורו של חזקיהו" (שם כ, א). רש"י על אתר מרפש שבדורו של משה ויהושע עסקו בתורה הרבה, ובדורו של חזקיהו הרבה יותר. מקור נוסף שמראה על גדולתו של חזקיהו הוא בראשית רבה לה, ב. שם נאמר: "לא היה מדור המבול ועד דור חזקיהו דור זכאי כדורו, שלא הוצרכו לאות הקשת". נראה לומר שבדברי חז"ל יוצאים מפשטי המקראות שחזקיהו היה מלך טוב מאד, והיה לו פוטנציאל שהוא לא הצליח לממש אותו.

24. גם אם נאמר שספר ישעיהו מסודר בסדר כרונולוגי מתחילת הספר, אנו נצטרך להוכיח זאת מהפסוקים ולא להתבסס על הנחה שאין לה קרקע יציבה.

25. גם המלבי"ם חילק את הנבואה לשלושה חלקים, אך בצורה שונה. מפסוק ב-כ"א ניבא על שבט יהודה, ומפסוק כ"א-כ"ז ניבא על עיר ירושלים, ומשם עד סוף הקאפיטל ובא על שניהם יחד.

אחור... ארצכם שממה, עריכם שרפות אש, אדמתכם לנגדכם זרים אכלים אתה
ושממה כמהפכת זרים. ונותרה בת-ציון, כסכה בכרם, כמלונה במקשה כעיר
נצורה. לולי ה' צב-אות, הותיר לנו שריד כמעט כסדם היינו לעמרה דמינו.

הנביא מביא דוגמא מהבהמות שיודעות לשמור אמונים לאדוניהן, והן עוד ללא דעת, ואילו עם ישראל
שיש לו דעת לא שומר אמונים, ולא רק זה, הוא אף ממשיך להרע. על פי המלבי"ם, אם עמ"י היה נוטש
את הקב"ה מהסיבה שאין לו כוח לעבוד א-להים, אפשר היה להבין מאיפה מצב כזה מגיע. אבל לא זו
היתה סיבתם, אלא העם עזב את הקב"ה כדי ללכת לעבוד א-להים אחרים.
על פי פסוק ז', נראה לומר שהנבואה מדברת על תקופת מלחמה: "ארצכם שממה עריכם שרופות אש,
אדמתכם לנגדכם זרים אוכלים אותה", השאלה היא למה נבואה זו שייכת.
כדי לענות על כך, נבחן את שני החלקים האחרים בנבואה ואז ננסה לקבוע לאן נבואה זו שייכת.
חלקה השני של הנבואה, פס' י'-כ':

...למה לי רב-זבחיכם יאמר ה', שבעתי עלות אילים וחלב מריאים, ודם פרים
וכבשים ועתודים לא חפצתי. כי תבאו לראות פני, מי-בקש זאת מידכם רמס
חצרי. לא תוסיפו הביא מנחת-שוא קטרת תועבה היא לי, חדש ושבת קרא
מקרא, לא-אוכל אֵן ועצרה. חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטרח,
נלאיתי נשא. ובפֶרְשֶׁכֶם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי-תרכו תפלה אינני
שמע, ידיכם דמים מלאו. רחצו, הזכו הסירו רע מעלליכם מנגד עיני, חדלו
הרע. למדו היטב דרשו משפט אשרו חמוץ, שפטו יתום ריבו אלמנה.

חלק זה עוסק בכך שבעם היו אנשים מאוד "צדיקים" שהקפידו על מצוות שבין אדם למקום. הנביא
אומר שמעשים כאלו אינם מספיקים לעבודת ה' השלמה, והם גם לא יעזרו להם להינצל מכל מיני רעות
שיבואו עליהם. הבאת קורבנות לבית המקדש היתה נפוצה, אבל הקב"ה אומר לעם ישראל שבאופן
התפקוד הנוכחי הוא לא מעוניין בקורבנות שלהם. לא רק שהוא אינו מעוניין בכך שהעם יקריבו בבית
המקדש, אלא גם כשהם מגיעים - הקב"ה סובל מבואם. אם בכל זאת הם באים ומתפללים לקב"ה,
הקב"ה אומר לעם שהוא יתעלם מתפילותיהם. הנביא אומר שהסיבה לכך היא שקיום מצוות 'בן אדם
לחברו' שלהם לוקה בחסר: "רחצו הזכו הסירו רע מעלליכם מגד עיני, חדלו הרע...". עד שלא יתקנו
את מעשיהם בתחום המוסרי ודרך הארץ, הקב"ה לא יקבל את תפילותיהם וקורבנותיהם²⁶.

בפס' י"ח-י"ט הנביא אומר לעם ישראל שיש להם אפשרות לתקן את מעשיהם, והגולל עדיין לא נסתם.
הנביא תמה ושואל מה הסיבה שהם לא שבים אל ה'. אם זה משום שהם פוחדים שהקב"ה לא יסלח
להם על המעשים שהם עשו עד כה, מדגיש הנביא ואומר "אם יהיו חטאיכם כשנים - כשלג ילבינו, אם
יאדימו כתולע - כצמר יהיו". שערי תשובה עדיין לא ננעלו, וגם לעולם לא ינעלו, וכיוון שכך כדאי
לעם לשמוע לדבר ה' ולא ללכת בדרכם הרעה שהם מתמידים בה.

החלק השלישי של הנבואה, פס' כ"א-ל"א, עוסק בשחיתות שקיימת בעם, החל מהסוחרים הפשוטים
וכלה בשלטון:

26. כמובן, אין בדברים אלה של הנביא לדהות או לזלזל במצוות שבין אדם למקום, ח"ו. תיקון המידות ודרך הארץ לא בא על חשבון
מצוות אלו, אלא במקביל אליהן. אולם, עד שהעם לא יתקנו את התנהגותם בתחום המוסרי, הם משקיעים לשווא במעשיהם כלפי
הקב"ה.

איכה היתה לזונה קריה נאמנה, מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה
מרצחים. כספך היה לסיגים, סבאך מהול במים. שריך סוררים וחברי גנבים
כלו אהב שחד ורדף שלמנים, יתום לא ישפטו וריב אלמנה לא-יבוא אליהם.

הנבואה הראשונה מסתיימת באמירה "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה", שזו תמצית דרך התיקון
לעם.

אם כן, לאיזו תקופה שייכת נבואה זו? במבט ראשון ניתן לומר בבירור שנבואה זו לא מדברת על
תקופת עוזיהו, לא על תקופת יותם ולא על תקופת חזקיהו. את שלושתם תיאר הנביא כמלכים טובים
מאד, וגם כאשר להם מעידות הן היו קטנות יחסית, כך שלא נראה שהמצב אצלם לא היה עד כדי כך
חמור, כמו שעולה מהדברים הקשים שמטיח הנביא כלפי מי שהנבואה מיועדת אליו.

אם כן, מי שנשאר הוא אחז²⁷. אולם, אם נבחן את מכלול הפרטים שנאמרו בנבואה נראה שהדברים
שנאמרו בנבואה מורכבים יותר מאשר לקשר מיידית את הנבואה הזו לתקופת אחז.

ננסה לדלות את הפרטים שיעזרו לכוון את יעוד הנבואה הזו, ולהבין מה משמעותם של דברים אלו.

בפסוקים הראשונים הנביא מטיח טענות כלפי עם ישראל: "בנים גידלתי ורוממתי", "ישראל לא ידע
עמי לא התבונן". לעיל טענו שלא יכול להיות שהנבואה מדברת על עוזיהו, יותם וחזקיהו, מכיוון
שמסופר עליהם שהם עשו את הישר בעיני ה'. אלא, שייכתן שהנביא אמנם לא מדבר על המלכים
עצמם²⁸ אלא על הדרגים הנמוכים והאנשים הפשוטים שבממלכת יהודה. זה שהמלך עשה את הישר
בעיני ה' לא אומר שהעם היו בדיוק כמוהו. וגם אם מסופר שהמלך עשה מהפכה ענקית (חזקיהו), לא
בטוח ששאר נתיני הממלכה היו שותפים, הן בצד המעשי והן בצד האמיתי במהפכה זו, וגם אם כן לא
בטוח שהדבר נעשה בלב שלם. אם כן, כאשר הנביא מטיח את טענותיו, הוא לא מטיח אותן כלפי המלך
אלא כלפי הקצינים הזוטרים והעם בממלכת יהודה.

בפסוק ז' מדובר על מלחמה קשה שהתרחשה בארץ. בתקופת עוזיהו לא מוזכרת מלחמה קשה עד כדי
כך שהארץ הפכה להיות שממה, אלא להיפך: הוא כבש שטחים. על ימיו של יותם נאמר "בימים ההם
החל ה' להשליח ביהודה רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו". ראינו לעיל שניתן לומר שהפסוק הזה מדבר
על לאחר מות יותם, אך אפשרות זו, לדעתי, פחות סבירה. אפשרות שנייה היא שהפסוק מדבר בתקופת
מלכות יותם, כפי שנראה יותר ממשט הפסוקים. בכל מקרה, נראה שגם אם נלך לפי האפשרות השנייה,
קשה להעריך שכבר בימיו של יותם ירושלים הגיעה למצב של שממה, וכך אנו שוללים את האפשרות
שהפסוק עוסק בזמן מלכות יותם. לכן, נצטרך להניח שפסוק זה עוסק במלכות אחז או במלכות חזקיהו.
בפסוק ח' נאמר "ונותרה בת ציון²⁹ כסוכה בכרם, כמלונה במקשה כעיר נצורה". ככל הנראה, פסוקים
אלו מדברים על מלכותו של אחז - שבימיו עלו שני מלכים: ישראל וארם, למלחמה על יהודה, או על
מלכות חזקיהו - שבימיו עלה אשור וצר על ירושלים.

בחלקה השני של הנבואה, זועק הנביא בצורה חריפה על הקצינים ועל העם למה הם ממשיכים להביא
קורבנות, למה הם באים למקדש בחודש ובשבת, למה הם ממשיכים להתפלל לקב"ה, הרי הוא לא
שומע אותם, וכל זה כי העם לא מכוון למקום הנכון. כדי שהתפילות והקורבנות יתקבלו העם צריך
לעשות תיקון מוסרי. נבואה זו כנראה לא עוסקת בתקופת אחז, שהגדיל בימיו את העבודה הזרה, ולא

27. בפסקה הנוכחית ישנה בדברנו הנחה שחייבת להיות התאמה מוחלטת בין מלכים לישעיהו. לא זו בלבד, אלא ההנחה היא שלא
ייתכן שבספר אחד יהיה כתוב שהוא עשה הישר בעיני ה', ואילו בישעיהו תהיה נבואה כזו חמורה.

28. ייתכן, כמובן, שטענות אלו מופנות גם בעקיפין כלפי המלך שלא ידע איך לשנות את עמו או לא הצליח בכך.

29. 'ציון' הוא כינוי לשני מקומות: או להר אשר נבנה עליו בית ה' ובית המלך, או לירושלים, כשם מקביל.

את עבודת ה'. ישנה אמנם אפשרות לומר שנבואה זו מדברת על ימי עוזיה ויותם, אבל על שניהם נאמר "עוד העם מזבחים בבמות". לכן, נבואה זו עוסקת להערכת בתקופת חזקיהו על רקע המהפכה הגדולה שהוא עושה. הנביא אומר לעם ולחזקיהו שהמהפך שהם עשו לא מספיק, הם חייבים לשנות את מעשיהם כדי שתפילותיהם וקורבנותיהם יתקבלו ברצון.

אם צדקנו עד כה, אנו רואים שיש כאן אמירה חריפה מאד על המהפכה שנעשתה בעם בתקופת חזקיהו: המהפכה כשלעצמה לא מספיקה, וצריך גם שינוי מוסרי-חברתי בעם, מה שלא קורה.

החלק השלישי בנבואה עוסק בשחיתות המוסרית שיש בעם ובממשל. נראה שדברי הנביא בחלק זה ממשיכים את דבריו הקודמים של הנביא, ולכן נטען שגם דברים אלו נאמרים כלפי מלכות חזקיהו.

לאחר שהכרענו שהחלק השני והשלישי בנבואה זו עוסקים בתקופת חזקיהו, אנו נצרף גם את החלק הראשון בנבואה ונטען שפרק א כולו נאמר בתקופת חזקיהו, זאת למרות שבלמוד ראשוני נראה שאין קשר בין מלכות חזקיהו למה שהנביא מוכיח את העם בנבואה זו. אלא, שיש טענה קשה כלפי העם שהם לא משתתפים באופן אמיתי במהפכת חזקיהו. העם אולי משתתף פיזית במהפכה - הם מבערים את העבודה הזרה, את הבמות ואת האלילים - אבל הלב שלהם נמצא במקום אחר, הלב שלהם עדיין לא מאמין בקב"ה בצורה האמיתית והראויה. גם מי שכן הצטרף למהפכה, זה עדיין לא מספיק, וכל עוד יש עוולות מוסריות בעם, הקב"ה לא חפץ בעשיית המצוות שבין אדם למקום. הדבר החמור ביותר הוא, שמערכת המשפט מלאה שחיתויות, שוחד ושלמונים, העוול לחלשים - ליתומים ולאלמנות - רק הולך וגובר, ואין מי שיציל את העשוקים מיד עושקיהם, כמו שאומר ישעיהו³⁰: "שריך סוררים, וחברי גנבים - כלו אהב שחד ורדף שלמנים; יתום לא ישפטו, וריב אלמנה לא-יבוא אליהם".

נבואה שנייה:

נבואה על רוממות הא-ל לעומת שפלות האדם

נבואה זו מתחלקת לחמישה חלקים: (1) גדולת כבוד ה' ותורתו באחרית הימים (ב, א'-ד'). (2) תוכחה לבעלי הגאווה שעובדים עבודה זרה (ב, ה'-כ"ב). (3) תוכחה למנהיגי העם (ג, א'-ט"ו). (4) תוכחה לנשים (ג, ט"ז-ד, א'). (5) נבואה על קדושתה של ירושלים (ד, ב'-ו').

נבואה זו נחשבת כחלק אחד מכיוון שבתחילת פרק ב יש פסוקי פתיחה, ובתחילת פרק ה יש פסוקי פתיחה. אמנם, כאשר מעיינים בגוף הנבואה, אנו רואים שנבואה זו מחולקת למספר נבואות קטנות. לא ברור אם הן נאמרו ברצף או רק נערכו כך³¹. כך או כך, יש לנבואה זו מבנה מאוד ייחודי. תחילתו בחזון, שלוש פסקאות של תוכחה ושוב סיום בחזון.

קשה מאוד להכריע באיזו תקופה נאמרה נבואה זו מבחינת התוכן, אבל לעניות דעתי, גם נבואה זו נאמרה בימי חזקיהו. נסביר את הדברים.

תקופת חזקיהו מתוארת במלכים ובדברי הימים בצורה מאוד טובה - התחוללה מהפכה, חזקיהו עושה כדבר ה', והכיוון נראה חיובי. כך גם פותחת הנבואה, שיש חזון אחרית הימים שאליו אנו שואפים להגיע: "והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה'", "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" ו-"לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה". כדי שהמהפכה תהיה מושלמת, צריך להתמיד בה, ולא רק זה, אלא שצריך לגרום לכל העם להצטרף באמת ובאמונה למהפכה זו. ככל הנראה, לא כל העם נענה למהפכת חזקיהו. היו אנשים בעלי גאווה שלא הסכימו לקבל את המהפכה, האלילים עדיין לא

30. ישעיהו א, כ"ג

31. זו שאלה שצריך לעסוק בה, אך לא כאן המקום.

חלפו מעם ישראל ומארץ ישראל. המנהיגים עדיין לא הפנימו שהם צריכים להיות פעילים במהפכה שמחולל המלך שלהם. כדי להיות פעילים צריך היה לעשות שינוי מהותי, שמן הסתם קשה לביצוע. ראשי הציבור צריכים לשאוף לצדק וליושר. השוחד מעוור את עיניהם, הצדק אינו עומד בראש סדר יומם, עד כדי כך שהנביא אומר שה' יבוא במשפט עם אותם שרים על מעשיהם המקולקלים.

לא רק ראשי העם נמצאים בכתב האישום: ישנה טענה גם כלפי הנשים, שלא הפנימו שהן צריכות להיות חלק מהמהפכה. הכוונה היא לא רק לשינוי בצורת ההתנהגות, ביושר במשפט או בשאיפה לצדק כללי. הטענה מול הנשים היא שהן צריכות לחזק את הצניעות והענווה שלהן, לא ייתכן שבנות ציון תלכנה בגבהות ובקומה זקופה. מה גם, שלפי אחד הפירושים, הנבואה אל הנשים קשורה לנבואה הקודמת שעוסקת בכך ששרי ירושלים היו עושקים וגוזלים ולוקחי שוחד. זאת מכיוון שאת הכסף הם היו מביאים לנשותיהם, שהיו מפעילות עליהם לחץ להביא להם עוד ועוד כסף. כמובן, העונש של הנשים יהיה שבבוא הימים הקב"ה יסיר את כל התכשיטים ומיני הקישוט שהנשים היו מתפארות בהן.

כמו במציאות כך גם הנבואה. לאחר שמדברים על החזון, העיסוק בגוף הנבואה מצביע על הבעיות שעדיין דורשות תיקון מקיף ופרטני יותר שצריך לעשות. סדר הנבואה בא ללמד אותנו שלא רק שיהיה חזון, אלא צריך גם לדאוג שכולם יצטרפו לחזון זה, ויותר מזה: צריך גם לבצע אותו בפועל.

הנבואה מסיימת באמירה שלמרות שבפועל אין עדיין את השינוי הרצוי, בירושלים יישארו הצדיקים שישמרו על קדושתה של ירושלים. "וברא ה' על כל מכוון הר ציון ועל מקראה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה, כי על כל כבוד חופה. וסכה תהיה לצל יומם מחרב, ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר" (ד, ה'-ו'). יבוא יום שבו ה' יברא בירושלים ענן יומם ועשן. לענן זה יהיה תפקיד כפול, לצדיקים הוא יאיר, ואת הרשעים הוא ישרוף³². הדבר העיקרי הוא שתמיד תישאר סוכה שתשמור על הצדיקים ועל קדושתה של ירושלים. באמצעות סוכה זו הקב"ה ישמור על האנשים שיישארו בירושלים מכל פגע רע.

עד שהעם ישיכיל לחזור לשוב אל חזון אחרית הימים ולממש אותו בפועל, תישאר פליטה בציון, זאת בתקווה שהעם יבין ויידע לחזור אליה ולבנות אותה פיזית ורוחנית.

נבואה שלישית:

שירת הכרם והתוכחות התלויות בה (ה, א'-ל')

אשירה נא לידידי, שירת דודי לכרמו, כרם היה לידידי, בקרן בן-שמן. ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו שרק ויבן מגדל בתוכו וגם-יקב חצב בו, ויקו לעשות ענבים ויעש באַשִּׁים. ועתה יושב ירושלים, ואיש יהודה שפטו-נא ביני ובין כרמי. מה-לעשות עוד לכרמי ולא עשיתי בו, מדוע קויתי לעשות ענבים ויעש באשִּׁים. ועתה אודיעה-נא אתכם, את אשר-אני עשה לכרמי, הסר משוכתו והיה לבער פרץ גדרו והיה למרמס. ואשיתהו בתה, לא יזמר ולא יעדר ועלה שמיר ושית, ועל העבים אצוה מהמטיר עליו מטר. כי כרם ה' צב-אות בית ישראל ואיש יהודה נטע שעשועיו, ויקו למשפט והנה משפח, לצדקה והנה צעקה.

32. כך גם נאמר בנבואת מלאכי: "כי הנה היום בא, בער כתנור; והיו כל זדים וכל עשה רשעה, קש, ולהט אתם היום הבא אמר ה' צב-אות, אשר לא-יעזב להם שרש וענף. וזרחח לכם יראי שמי, שמש צדקה, ומרפא, בכנפיה; ויצאתם ופשתם, כעגלי מרבק. ועסותם רשעים כי יהיו אפר, תחת כפות רגליכם. ביום אשר אני עשה, אמר ה' צב-אות" (ג, י"ט-כ"א).

נמשיך בדרכנו ונטען שגם נבואה זו מכוונת לתקופת חזקיהו. אין הוכחות מפורשות שהנביא מדבר על תקופת חזקיהו, אבל נראה לומר שמשל הכרם מסכם את תקופת חזקיהו.

משמעות המשל: ישנו כרם שעובדים בו בכל המרץ ומשקיעים בו את כל הכוחות הפיזיים והנפשיים. מגדירים את הכרם כדי שזרים לא יכנסו, מסקלים את האבנים מתוך הכרם כדי להוציא מכשול לבל יעקבו בפני התפשטות השורשים, נוטעים בו זמורות יפות, ישנו מגדל בנוסף לגדר להגן מפני העופות ומהגנבים. בעל הכרם בונה יקב בשביל הענבים המשובחות שיצאו מהכרם שלו. ברור לכולם שכרם זה צפוי לתת ענבים משובחות לאחר כל ההשקעה בו. אבל מה לעשות שקורה בדיוק הפוך, כרם זה במקום להניב ענבים מניב באושים. והשאלה מדוע זה קורה, מה עוד אפשר לעשות שלא עשינו לכרם זה, "מדוע קייתי לעשות ענבים ויעש באושים"? מהמשל עולה טענה קשה של בעל הכרם על כך שהוא משקיע ומתאמץ, והוא לא מבין מדוע, הכרם לא נותן לו את מה שהוא מצפה.

"ועתה יושב ירושלים ואיש יהודה שפטו נא ביני וביני כרמי". הנביא מפנה את השאלה דווקא ליושבי ירושלים ויהודה, שהם ישפטו בינו לבין הכרם. אבל מדוע הוא עושה זאת?

ניתן לומר שהנביא מזמין את אנשי ירושלים ויהודה לשפוט את עשרת השבטים ומלכות אפרים, מכיוון ואנשי יהודה עדיין לא הגיעו לשפל כמו זה שאליו הגיעה מלכות אפרים³³. אם נלך בגישה זו, נטען שנבואה זו יכולה להיאמר בכל אחת מתקופות המלכים שישעיהו מנבא. תקופות מלכותם של עוזיהו, יותם וחזקיהו היו, כאמור, טובות ובסימן עלייה בממלכת יהודה, כך שהנביא יכול לדרוש מאנשי יהודה לבוא ולשפוט. על מלכות אחז קשה יותר לומר שבתקופתה הנביא מזמין את אנשי ירושלים ויהודה לשפוט את ישראל, שהרי אחז גרם לשפל גדול מאד בממלכתו מכל בחינה שהיא. אבל עדיין אפשר לומר שאנשי ירושלים ויהודה דווקא היו ברמה יחסית טובה, כדי שיוכלו לשפוט את המצב הקלוקל בממלכת אפרים.

מגישה זו עולה תחושה קשה: מדוע שאנשי ירושלים ישפטו אנשים אחרים? מי שמם לאיש שר ושופט על אנשי ישראל? האם כל אנשי יהודה צדיקים ואנשי ישראל כולם חוטאים? הרי גם במלכותם של עוזיהו ויותם מסופר שעוד העם מזבחים בבמות, ולא נראה שאנשי יהודה הגיעו לרמה כזו שהם ישפטו את מעשיהם של אנשי ישראל!

לכן, נעלה אפשרות נוספת. ניתן לומר שנבואה זו מדברת על ירושלים ויהודה כי הם אלה שנשארו בארץ. הנביא מבקש מהם לשפוט את המקרה כי טכנית אין מישהו אחר שמסוגל לשפוט, שכן גלות שומרון כבר התרחשה. מה עוד, שמטרת הנביא היא שאנשי ירושלים ישפטו את עצמם ואת המעשים שהם עושים. ולכן הנביא רשאי לדרוש דווקא מאנשי ירושלים ויהודה לשפוט במקרה הזה. אם נכונים דברינו, נבואה זו מכוונת לתקופת חזקיהו, שכן באותה תקופה מתרחשת גלות שומרון, ואנשי ירושלים ויהודה הם היחידים שנשארים בארץ.

חזקיהו עושה מהפיכה גדולה מאד. הוא משנה את המצב הדתי - מבער את העבודה הזרה, דורש את הקב"ה ועובד אותו, חוגג את חג הפסח ומתפלל; ומכלל ההשקעה הזו חזקיהו היה אמור להיעשות משיח. אבל במקום שחזקיהו יעשה משיח, נראה יותר לומר שסנחריב הופך להיות גוג ומגוג. כל המהפכה של חזקיהו לא עוזרת למנוע את כל הצרות שאשור גורמת ליהודה.

לאחר שבעל הכרם שואל "מה לעשות עוד לכרמי ולא עשיתי בו, מדוע קייתי לעשות ענבים ויעש באושים?", היינו מצפים שתבוא תשובה שתורה לו מה צריך לעשות עכשיו, לאחר כל ההשקעה, ואיך ניתן לגרום לעשיית ענבים בכרם. ובאמת, החצי הראשון של פסוק ה' נראה כתחילת תשובה של מה אפשר לעשות כדי שיצאו ענבים: "ועתה הודיעה אתכם את אשר אני עושה לכרמי". אבל, בהמשך הפוסקים אנו רואים תגובה שונה לגמרי. הקב"ה מודיע מה הוא יעשה לכרם: "הסר משוכתו והיה לבער, פרוץ גדרו והיה למרמס. ואשתיהו בתה לא יזמר ולא יעדר ועלה שמיר ושית, ועל העבים אצוה מהמטיר עליו מטיר". אין תשובה מה לעשות עם הכרם, אלא רק אמירה שהכרם לא עושה ענבים כחלק

33. פירוש ראשון במלבי"ם.

ראשון מעונש שהקב"ה מביא על בעל הכרם. לאחר שבעל הכרם בא בטענות למה כרמו עושה באושים הקב"ה ממשיך להודיע את העונש שהוא מטיל על הכרם.

התגובה קשה מאד נוכח בקשה פשוטה מאד. בעל הכרם ביקש, בסך הכל, עזרה לאחר שהוא השקיע בכרם, ומה שהוא מקבל זה חורבן.

נראה לומר שזה מה שמתרחש בתקופת חזקיהו. הייתה השקעה מאוד גדולה, שינוי מאוד דרסטי, דרישה בשם ה', אבל הכרם לא מצליח לתת את הענבים שכולם ציפו לו. ממלכת יהודה נופלת תחת מצור כבד, משלמת מיסים כבדים, משפילים את אנשי יהודה, מאיימים עליהם ועל א-להים. וכל מה שהם מבקשים זו תשובה מה הם צריכים לעשות עכשיו.

לפי דברינו עד כה, השאלה "מה לעשות שעוד לא עשינו?" מגיעה לאחר שהעם כבר שמע את תוכחתו של הנביא על העוולות המוסריות בעם, והם צריכים להפנים שמהפכה רק בתחום שבין אדם למקום לא מספיקה. אולם העם שלא שמע ולא הפנים את דברי הנביא, בא ושואל שוב מה עוד יש להם לעשות והם לא עשו, כאילו הנביא לא דיבר איתם כלל. במצב כזה, שהעם מעז לבוא בטענות על למה הכרם לא מתפקד אחרי שהנביא כבר אמר להם מה הם צריכים לעשות, הקב"ה אומר לעם שהכרם הזה בדרך לאבדון בגלל האטימות של העם.

בהמשך הפרק יש את שש קריאות ה"הוי"³⁴. קריאות אלו מסכמות בעיות נוספות שקיימות בעם, אבל העם לא מוכן לפתור אותן, במקום זה הוא בא בטענות למה המצב לא טוב.

חזקיהו וסיעתו כתבו את ישעיהו

אם כן, לפי דברינו עד כה, יוצא ששלוש הנבואות הראשונות בספר ישעיהו מופנות לתקופת חזקיהו. אם דברינו צודקים, מה המשמעות לכך?

הגמרא בבבא בתרא (יד, ב) אומרת שחזקיהו וסיעתו כתבו את ספר ישעיהו. אפשר לומר שמשמעות דברי חז"ל היא: רק לידע אותנו מי ערך את ספר ישעיהו יכול להיות, אבל לדעתי אפשר לבנות קומה מהותית על משמעות דברי חז"ל.

כפי שראינו, תקופת חזקיהו נראית במבט ראשון כתקופה אידיאלית. התחלה טובה, כשהמלך נכנס לתפקידו הוא גורם לשינוי, למהפכה, דורש א-להים, מקשיב לנביא ומבער את מה שלא צריך להיות לפי חז"ל, לחזקיהו היה פוטנציאל להיעשות משיח. ההתחלה הייתה טובה, המטרה הייתה נפלאה והחזון הופנה למקום הנכון. למרות כל זאת, חזקיהו לא נעשה משיח, ותקופת חזקיהו לא נמשכה לעד.

בכל תקופה ניסו הנביאים, להסביר לעם מה הסיבה שהם לא מצליחים לפרוח ולהתפתח כעם. לא רק שהנביאים ניסו להעמיד את העם על טעותם, אלא הם גם ניסו להדריך את העם לאן הם צריכים להפנות את כוחותיהם, היכן הם צריכים למנוע מהכוחות שלהם לפרוץ, כיצד יש לעבוד את ה', מתי צריך ומתי לא ובאיזו צורה להתנהג במצוות שבין אדם לחברו וכו'.

כאשר תלמידי חזקיהו באים לערוך את נבואותיו של ישעיהו, הם הסתכלו במבט לאחור והרגישו החמצה גדולה. אנשי יהודה היו יכולים להגיע להישגים גדולים ואולי אפילו למנוע צרות שעתידות לבוא על העם והארץ, שהרי בימיו של חזקיהו התרחשה גלות שומרון. באותה תקופה היו גם נביאים שניבאו על שומרון, אותם נביאים אמרו פחות או יותר את אותם דברים כלפי מלכות שומרון, אך זו לא הקשיבה, ומצאה את עצמה בסופו של דבר מחוץ לארץ ישראל.

34. "הוי, מגיעי בית בכית-שדה בשדה, יקריבו... הוי משכימי בבקר, שכר ירדפו... הוי הוי משכי העון, בחבלי השוא; וכעבות העגלה, חטאה... הוי האמרים, ימהר יחיש מעשה-למען נראה... הוי האמרים לרע טוב, ולטוב רע... הוי, חכמים בעיניהם; ונגד פניהם, נבנים. מצדיקי רשע, עקב שחך; וצדקת צדיקים, יסירו ממנו" (ה, ח'-כ"ג).

“כל נבואה ששעתה והייתה צורך לדורות נתפרסמה, וכל נבואה שהייתה שעתה ולא הייתה בה צורך לדורות לא נתפרסמה”³⁵, כשתלמידי חזקיהו, שהיו יכולים להיות תלמידי המשיח הפוטנציאלי, ערכו את נבואותיו של ישעיהו, הם מבינים שספר נבואה זה ישמש את הדורות הבאים. להערכתו, בתחילת עבודתם הם חשבו איך אפשר להעביר את תחושת ההחמצה שלהם לדורות הבאים, איך הם יוכלו להעביר לעם ישראל, שאם כל אנשי יהודה, שחיו בתקופתם היו משכילים להקשיב לנבואה, הם היו יכולים להביא את עם ישראל למקום אחר.

נכון, אולי זה לא היה פשוט, והייתה אלטרנטיבה של נביאי שקר, העם חשב אחרת, דבריו של הנביא לא נשמעו הגיוניים ועוד תירוצים, אבל עובדתית העם כשל. כדי להעביר את התחושות בצורה הטובה ביותר, תלמידי חזקיהו לא פותחים את ספר ישעיהו בסדר כרונולוגי, אלא קודם כל הם רוצים שלומדי נבואת ישעיהו יבינו שהייתה הזדמנות והיא הוחמצה. היא לא הוחמצה בתקופת אחז, ולא בתקופות עוזיהו ויותם, ששם עדיין אפשר לומר שיש ביקורת על העם (ואולי אף על מהלך), ההזדמנות הוחמצה בתקופה שנראית הטובה ביותר, במהפכה הגדולה שנעשתה עד כה. אם כל האנשים, מפשוטי העם ועד המלך, היו מבינים את הבעיות עליהן הנביא הצביע בתקופתם, חזקיהו היה הופך למשיח וסנחריב לגוג ומגוג.

ספר ישעיהו פותח בתמצות תקופת חזקיהו. זאת כדי שבראש ובראשונה נבין שהפספוס ארע במצב הטוב ביותר של העם. מפרק ו “בשנת מות המלך עוזיהו...” אפשר להתחיל את כל נבואותיו של ישעיהו כסדרן וללמוד אותן ולהפנים מכל תקופה ותקופה מה היו הבעיות, ואיך אנו כלומדים מפנימים את המסרים שעולים מהנבואות, לא רק באופן עקרוני אלא גם באופן פרקטי.

---

35. מדרש רבה, שיר השירים, פרשה ד.